

MAVZU. KVADRATIK FORMA VA UNI KANONIK KO'RINISHGA KELTIRISH.

1. Kvadratik formaning tarifi.

Sof matematik va amaliy xarakterdagi ko'pchilik masalalarda bir necha o'zgaruvchining formalari o'chraydi.

Bir necha o'zgaruvchining bir jinsli ikkinchi darajali ko'phadi bu o'zgaruvchilarning kvadratik formasi deb ataladi. Masalan, x_1, x_2, x_3 o'zgaruvchilarning kvadratik formasi

$$F = a_{11}x_1^2 + a_{22}x_2^2 + a_{33}x_3^2 + 2a_{12}x_1x_2 + 2a_{13}x_1x_3 + 2a_{23}x_2x_3 \quad (32.1)$$

ko'rinishidagi ko'phad bo'ladi, ikki o'zgaruvchining kvadratik formasi esa

$$F = a_{11}x_1^2 + a_{22}x_2^2 + 2a_{12}x_1x_2 \quad (32.2)$$

ko'rinishidagi ko'phad bo'ladi. Bu yerda $a_{11}, a_{22}, a_{33}, a_{12}, a_{13}, a_{23}$ lar o'zgarimas haqiqiy sonlar.

Kvadratik forma fazodagi har bir $\vec{x} = (x_1, x_2, x_3)$ vektorga F sonni (32.1) formula bo'yicha yoki tekislikdagi har bir $\vec{x} = (x_1, x_2)$ vektorga F sonni (32.2) formula bo'yicha mos qo'yadi.

a_{ij} sonli koeffitsiyentlar kvadratik formani to'la aniqlaydi, uni matrisa ko'rinishida yozish mumkin. Buni ikki o'zgaruvchining (32.2) kvadratik formasi uchun keltiramiz. (32.2) ni bunday yozamiz:

$$\begin{aligned} F &= a_{11}x_1^2 + a_{12}x_1x_2 + a_{12}x_1x_2 + a_{22}x_2^2 = \\ &= x_1(a_{11}x_1 + a_{12}x_2) + x_2(a_{12}x_1 + a_{22}x_2) = \\ &= (x_1, x_2) \begin{pmatrix} a_{11}x_1 + & a_{12}x_2 \\ a_{21}x_1 + & a_{22}x_2 \end{pmatrix} = (x_1, x_2) \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \end{pmatrix} \end{aligned} \quad (32.3)$$

Agar $x = \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \end{pmatrix}$ ustun matrisani, transponirlangan $x^* = (x_1, x_2)$ satr- matrisani

va a_{ij} koeffitsiyentlari tuzilgan

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \quad (32.4)$$

matrisani kiritsak, (32.3) kvadratlik forma ushbu matrisa ko'rinishni oladi:

$$F = x^* Ax \quad (32.5)$$

A matrisa ikki o'zgaruvchi kvadratlik formasi F ning matrisasi deb ataladi. U simmetrik matrisadir. SHunga o'xshash,

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{12} & a_{22} & a_{23} \\ a_{13} & a_{23} & a_{33} \end{pmatrix}$$

Matrisa uch o'zgaruvchi kvadratlik formasining matrisasi bo'lishini ko'rsatish oson.

U simmetrik matrisadir.

1- m i s o l. Ikki o'zgaruvchining kvadratlik formasi

$$F = 17x_1^2 + 12x_1x_2 + 8x_2^2$$

ning matrisasini tuzing.

Yechish. Ravshanki, $a_{11} = 17, a_{22} = 8, a_{12} = 6$. F kvadratlik formaning matrisasi bunday yoziladi:

$$A = \begin{pmatrix} 17 & 6 \\ 6 & 8 \end{pmatrix}$$

U simmetrik matrisadir.

2-m i s o l. Uch o'zgaruvchining kvadratlik formasi

$$F = -3x_1^2 + x_2^2 - 8x_3^2 + 2x_1x_2 - 10x_1x_3 + 2x_2x_3$$

ning matrisasini yozing.

Yechish. Ravshanki, $a_{11} = -3, a_{22} = 1, a_{33} = -8, a_{12} = 1, a_{13} = -5, a_{23} = 1$.

Demak, kvadratik forma matrisasi bunday yoziladi :

$$A = \begin{pmatrix} -3 & 1 & -5 \\ 1 & 1 & 1 \\ -5 & 1 & -8 \end{pmatrix}$$

U simmetrik matrisadir.

2. Kvadratik formaning kanonik ko'rinishi. Kvadratik formani kanonik ko'rinishiga keltirish.

O'zgaruvchilarning faqat kvadratlarini o'z ichiga olgan kvadratik forma kanonik ko'rinishga ega deyiladi. Shu sababli kvadratik formani kanonik ko'rinishga keltirish degan so'z , shunday yangi bazisni (yangi koordinatalar sistemasini) topishdan iboratki, unda kvadratik forma o'zgaruvchilarning ko'paytmasini o'z ichiga olmasin. Bu yangi bazisda (32.2) yoki (32.3) kvadratik forma ushbu

$$F = a(x'_1)^2 + b(x'_2)^2$$

ko'rinishida oladi yoki uning matrisa shakilidagi yozuvni

$$F = (x'_1, x'_2) \cdot \begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & b \end{pmatrix} * \begin{pmatrix} x'_1 \\ x'_2 \end{pmatrix}$$

ko'rinishda bo'ladi. Buni quydagicha yozish mumkun:

$$F = x'^* A' x'$$

Bunda $x' = \begin{pmatrix} x'_1 \\ x'_2 \end{pmatrix}$ vektorning yangi bazisdagi koordinatalari

Tuzilgan ustun, $x' = (x'_1, x'_2) \rightarrow$ transponirlangan ustun, &

Kvadratik formilaning yangi bazisdagi matrisai. Yuqorida a&

Nidak agar yangi bazisi sifatida A matrisaning diagonalda xos qiymatlar joylashgan

$$A' = \begin{pmatrix} \lambda_1 & 0 \\ 0 & \lambda_2 \end{pmatrix}$$

Diagonal matrisa korinishini oladi. U holda (33.1) kvadratik

Forma ushbu

$$F = \lambda_1 (x'_1)^2 + \lambda_2 (x'_2)^2$$

ko'rinishini oladi. Bu yerda λ_1, λ_2 lar A matrisaning qiymatlari. Shunday qilib, A

matrisani kvadratik korinishga kelishi uchun A matrisaning xos qiymatlari va xos vektorlarini topish lozim.

Yuqorida aytilganlarining hammasi uch o'zgaruvchining kvadratik formasi uchun ham to'g'ridir, u kanonik quydagicha yoziladi:

$$F = \lambda_1 (x'_1)^2 + \lambda_2 (x'_2)^2 + \lambda_3 (x'_3)^2,$$

Bu yerda $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3 \rightarrow$ kvadratik forma A matrisaning xos qiymatlari:

1-misol. $F = 17x_1^2 + 17x_1x_2 + 8x_2^2$ kvadrat formani kanonik ko'rnishga keltiring,

Yangi bazisni (xos vektorlarni) toping.

$$A = \begin{pmatrix} 17 & 6 \\ 6 & 8 \end{pmatrix}$$

Ko'rinishda bo'ladi. A matrisaning xos qiymatlari topamiz. Buning uchun

$$\begin{bmatrix} 17 - \lambda & 6 \\ 6 & 8 - \lambda \end{bmatrix} = 0$$

Xarakteristik tenglamani tuzamiz. Uning yechimlari $\lambda_1 = 5, \lambda_2 = 20$ boladi.

Berilgan kvadratik formaning kanonik shakli quydagicha bo'ladi:

$$F = 5(x'_1)^2 + 20(x'_2)^2.$$

Berilgan forma kanonik shakli oladigan yangi bazani topish uchun

$\lambda_1 = 5, \lambda_2 = 20$ xos qiymatlar bo'yicha xos vektorlarni ushbu

$$\begin{cases} (17 - \lambda)x'_1 + 6x'_2 = 0 \\ 6x'_1 + (8 - \lambda)x'_2 = 0 \end{cases}$$

Sestemani yechib topish lozim.

a) Agar $\lambda = \lambda_1 = 5$ bolsa, (33.2) sistema yshbu

$$\begin{cases} 12x'_1 + 6x'_2 = 0 \\ 6x'_1 + 3x'_2 = 0 \end{cases} \quad \text{yoki} \quad \begin{cases} 2x'_1 + x'_2 = 0 \\ 2x'_1 + x'_2 = 0 \end{cases}$$

Ko'rinishni oladi. Bu sistema cheksiz ko'p yechmiga ega $x'_1 = 1$ bo'lsin,

U holda $x'_2 = -2, \vec{e}_2 = (1, -2)$ xos vektorga ega bolamiz.

b) $\lambda = \lambda_2 = 20$ bolsin ,u holda (33.2) Sistema ushbu

$$\begin{cases} -3x'_1 + 6x'_2 = 0 \\ 6x'_1 + 12x'_2 = 0 \end{cases} \quad \text{yoki} \quad \begin{cases} x'_1 - 2x'_2 = 0 \\ x'_1 + 2x'_2 = 0 \end{cases}$$

ko'rinishni oladi . $x'_2 = 1$ bo'lsin, u holda $x_1 = 2, \vec{e}_1 = (2, 1)$ xos

vektorga ega bolamiz. $\vec{e}_1, \vec{e}_2$ vektorlar o'zaro perpendikulyar

bo'lib yangi bazisni hosi qiladi va unda, yuqorida aytilganidek,

kvadratik forma ushbu

$$F = 5(x'_1)^2 + 20(x'_2)^2$$

Korinishni oladi.

Mustaqil yechish uchun misollar

14.1. Kvadratik formani matritsa ko'rinishida yozing:

$$L = 2x_1^2 + 3x_2^2 - x_3^2 + 4x_1x_2 - 6x_1x_3 + 10x_2x_3$$

14.2. Kvadratlik formaning matritsasini toping:

$$L(x_1, x_2, x_3) = (x_1 \ x_2 \ x_3) \begin{pmatrix} -1 & 0 & 2 \\ 2 & 4 & 1 \\ 3 & 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix}$$

14.3. Kvadratlik forma $L(x_1, x_2) = 3x_1^2 - x_2^2 + 4x_1x_2$, berilgan.

$x_1 = 2y_1 - y_2$, $x_2 = y_1 - y_2$, chiziqli almashtirish orqali hosil bo'lgan kvadratlik formani toping.

1. $x_1^2 + 4x_2^2 + 3x_3^2 + 2x_1x_2$

2. $-2x_2^2 - x_1^2 - x_1x_3 + 2x_2x_3 - 2x_3^2$

3. $x_1^2 + 26x_2^2 + 10x_1x_2$

14.4. Kvadratlik formani qanday aniqlanganligini toping:

1. $-x_1^2 + 2x_1x_2 - 4x_2^2$

2. $x_1^2 + 15x_2^2 + 4x_1x_2 - 2x_1x_3 + 6x_2x_3$

3. $12x_1x_2 - 12x_1x_3 + 6x_2x_3 - 11x_1^2 - 6x_2^2 - 6x_3^2$

4. $x_1^2 + 4x_2^2 + 4x_3^2 + 8x_4^2 + 8x_2x_4$

14.5. Kvadratlik formani kanonik ko'rinishga keltiring:

1. $3x_2^2 + 3x_3^2 + 4x_1x_2 + 4x_1x_3 - 2x_2x_3$

2. $7x_1^2 + 7x_2^2 + 7x_3^2 + 2x_1x_2 + 2x_1x_3 - 2x_2x_3$

3. $x_1x_2 + x_1x_3 + x_2x_3$

4. $17x_1^2 + 14x_2^2 + 14x_3^2 - 4x_1x_2 - 4x_1x_3 - 8x_2x_3$

